

Nitraat in het grondwater

Opvolgingsinstrument freatisch grondwatermeetnet

Ralf Eppinger

AOW – Dienst Grondwater en Lokaal Waterbeheer

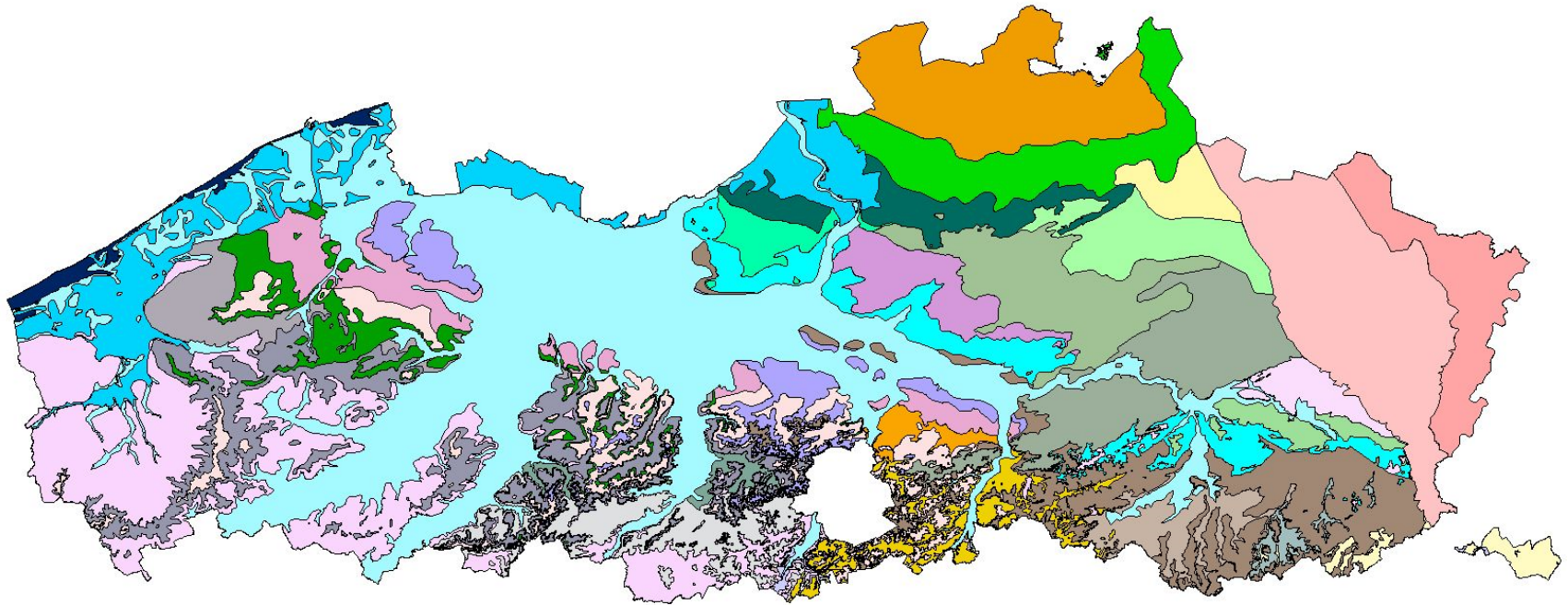
VLAAMSE
MILIEUMAATSCHAPPIJ

Indeling Vlaanderen in hydrogeologisch homogene zones

- Zones met vergelijkbare fysische en chemische randvoorwaarden voor de verspreiding en de afbraak van nitraat in het grondwater van de hiermee geassocieerde freatische watervoerende lagen
- Indeling o.a. gebaseerd op
  - Tertiair geologische kaart
  - Bodemassociatiekaart
  - Quartairgeologie + beschikbaar kaartmateriaal
  - Verziltingskaarten
  - Boorbeschrijvingen (...o.a. BGD en UG...), Mineralogie
  - Peilmetingen
  - Projectstudies

Indeling Vlaanderen in hydrogeologisch homogene zones

- Werkinstrument in het kader van de nitraatrichtlijn/MAP (basisindeling 33 zones – later onderverdeeld in 38 zones)

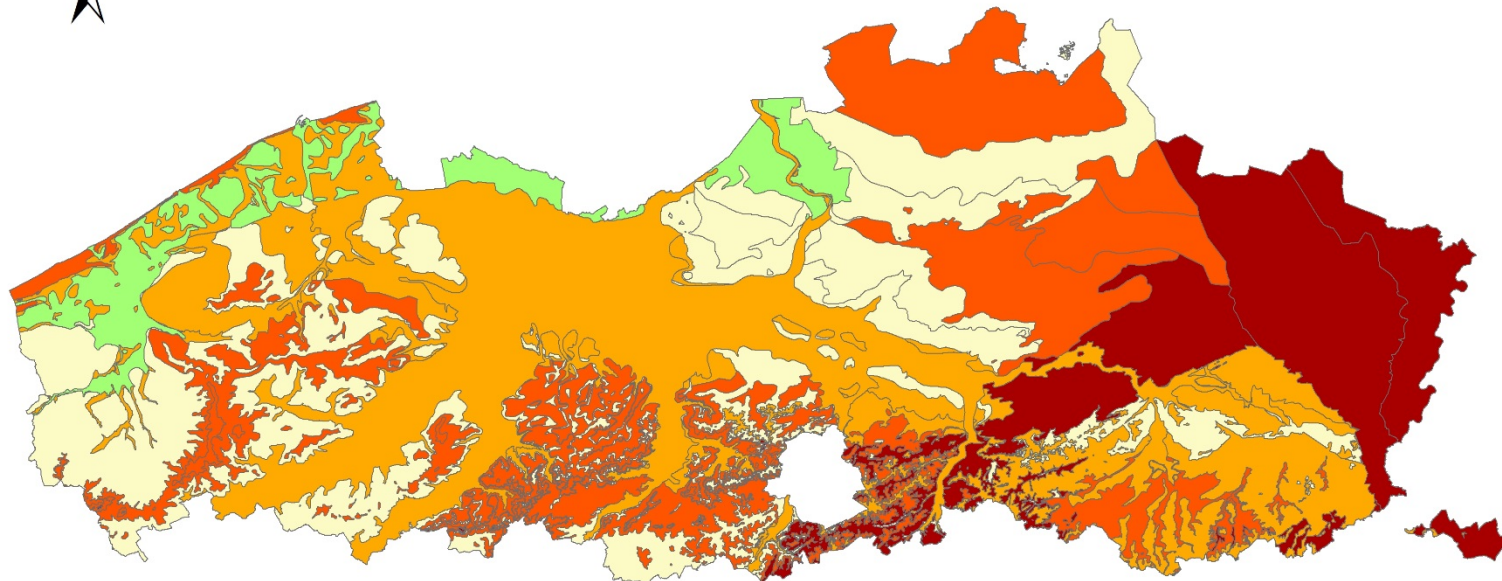

Nitraatkwetsbaarheidsbepaling - hydrogeologisch homogene zones

- **Fysische en chemische randvoorwaarden**
    - Hydraulische gradiënt
    - Doorlatendheid
    - Dikte onverzadigde zones
    - Reductiecapaciteit: organische stoffen, ijzerverbindingen en sulfiden
    - Verticale en horizontale gelaagdheid van de grondwaterkwaliteit ten gevolge van redoxprocessen (dikte verzadigde oxidatiezone)
    - Afzettingshistoriek
  - **Kwetsbaarheid houdt rekening met kwantiteitsaspect**
    - stijgt met toename van dikte van de watervoerende laag onder potentiële bedreiging (dikte onverzadigde + verzadigde zone)
- ⇒ gewichtsfactoren van 3 tot 17 voor de verschillende zones

Nitraatkwetsbaarheidsbepaling - hydrogeologisch homogene zones

Kwetsbaarheidsverschillen van hydrogeologisch homogene zones

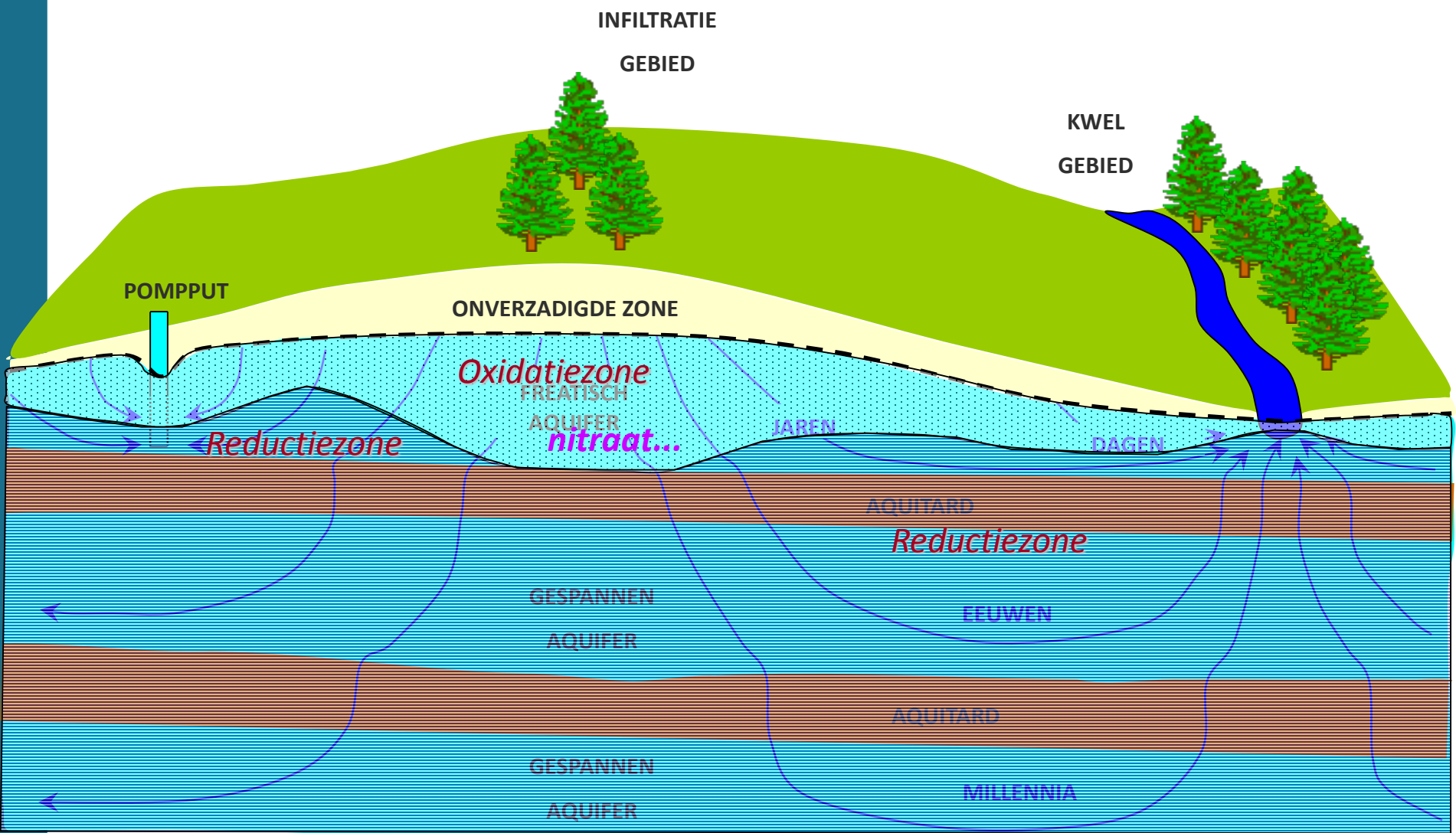

Kwetsbaarheid van HHZ's

- bijna niet kwetsbaar
- weinig kwetsbaar
- matig kwetsbaar
- zeer kwetsbaar
- uiterst kwetsbaar

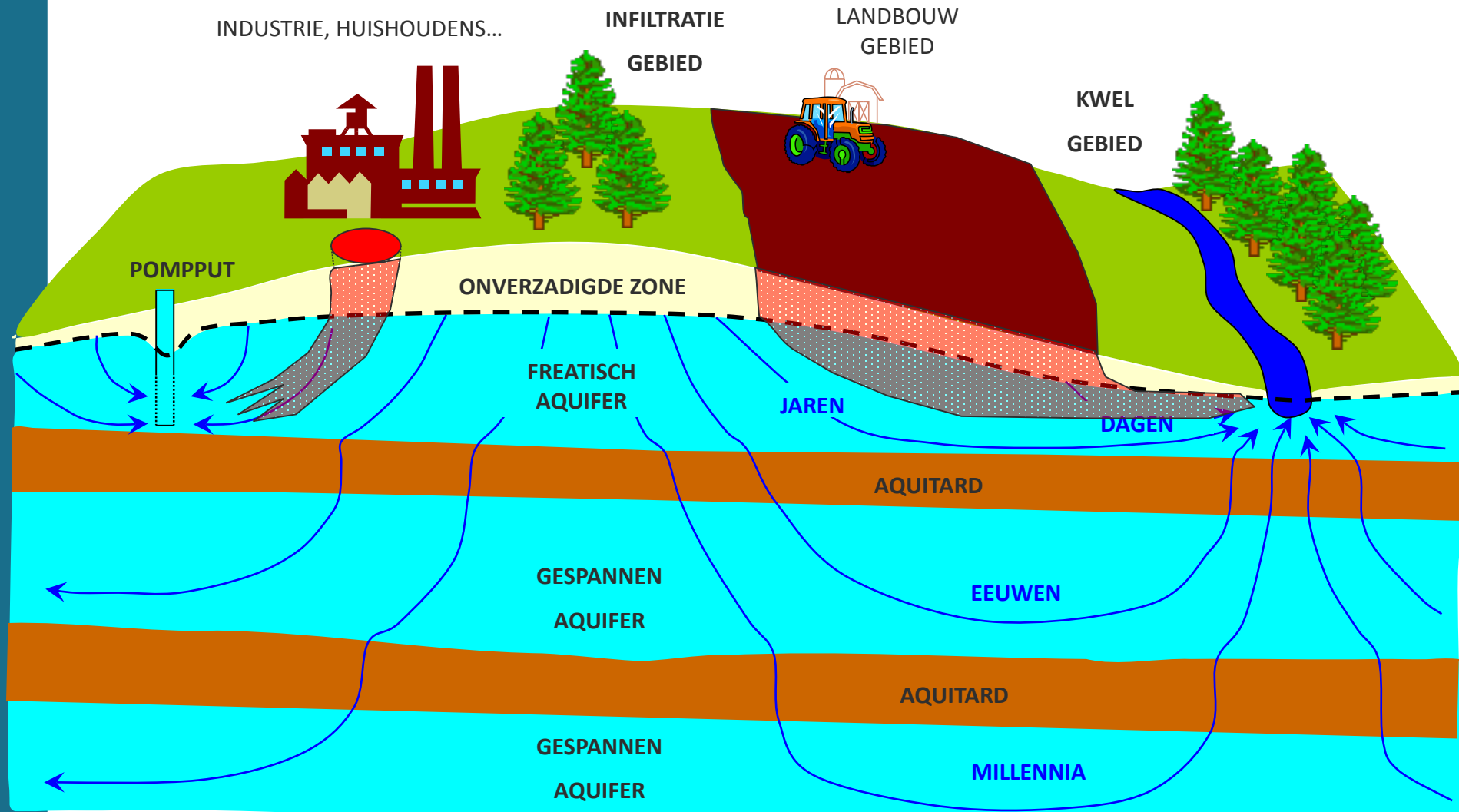
0 5 10 20 30 40
Kilometers

Toepassing meetnet – waar meten?

Toepassing meetnet – waar meten?

➤ Diffuse bronnen en puntbronnen

Toepassing freatisch grondwatermeetnet

- **Meetputten - verdeelsleutel**

- Verspreiding van putten binnen het landbouwgebied gekoppeld aan kwetsbaarheidsbepaling van HHZ's
  - 1 put per 1100 ha in minst kwetsbare zones (bvb Polders)
  - 1 put per 200 ha in uiterst kwetsbare zones (bvb Maas-Rijnafzettingen)
  - Gemiddeld 1 put per 340 ha landbouwgebied
- Ca. 2100 putten met 5000 meetfilters geïnstalleerd om zones goed te kunnen evalueren
- Sinds 2008 uitgebreid naar natuurgebieden (ca. 80 putten)
- Meetnet belangrijk instrument ter efficiëntiecontrole van actieprogramma's, maar staat ook in functie van KRLW/stroomgebiedsbeheerplannen

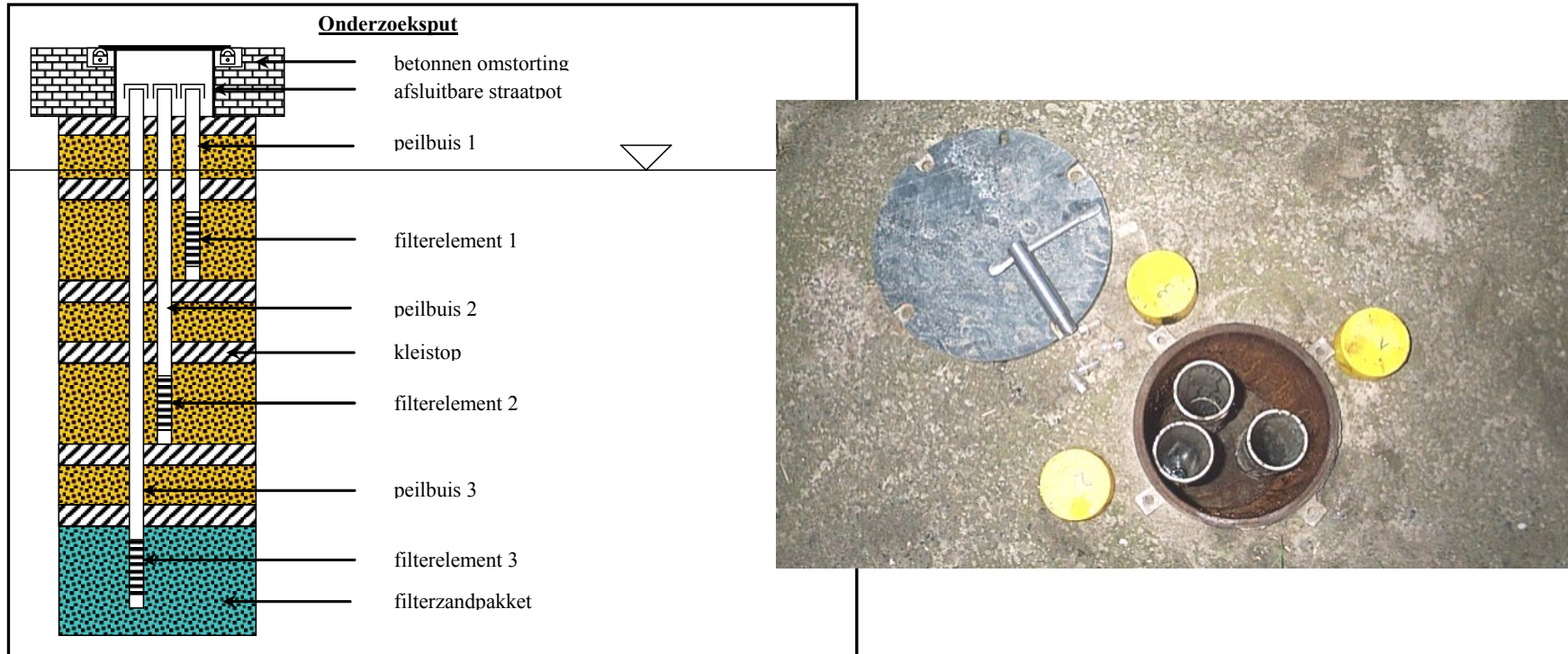
Toepassing freatisch grondwatermeetnet

- **Meetputten – locatiekeuze**

- In landbouwgebied (gedeelte voor NRL/MAP)
  - Tussen landbouwpercelen of stroomafwaarts ervan
  - Bij voorkeur op openbaar domein
  - Voldoende gespreid
  - Min. 100m stroomafwaarts van natuurgebied
  - Min. 100m stroomafwaarts van potentiële puntbronnen zoals bebouwde kommen, mestkelders of industriële sites
  - Min. 5 x de breedte van waterlopen met stromend water
  - Toegankelijk voor onderhoud en laboratoria
  - Minimum 100m van HHZ-grens

Toepassing freatisch grondwatermeetnet

• Meetputten – opbouw meetnet

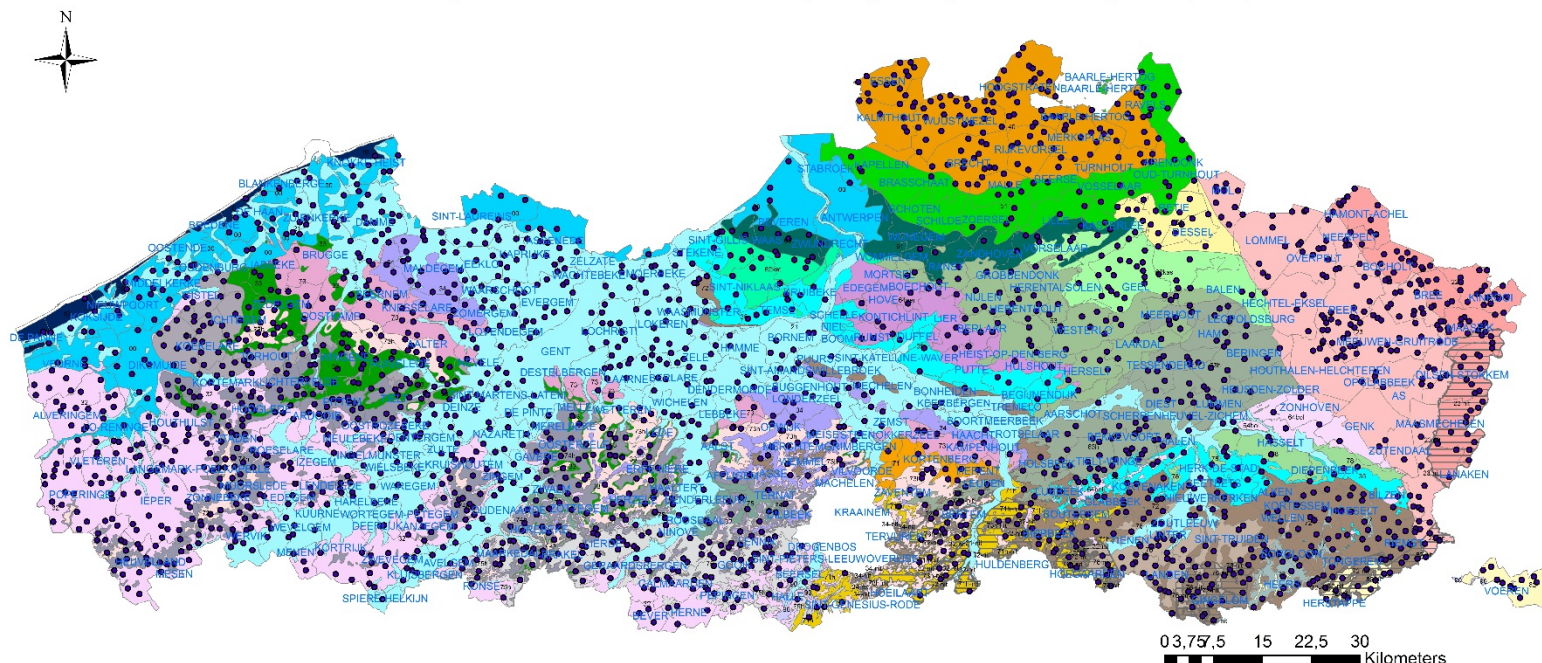

- Standaard installatie van een multilevel-put (3 filters)
- Bovenste 2 filters in oxidatiezone
- Diepste filter in reductiezone
- Afhankelijk van lokale hydrogeologische condities aanpassing van installatie (tussen 1 en 4 filters mogelijk) – dieptevariatie (0,75 – 94,5 m mv)

Toepassing freatisch grondwatermeetnet

• Meetpunten – opbouw meetnet

Freatisch grondwatermeetnet met hydrogeologisch homogene (sub)zones

Putten freatisch grondwatermeetnet

● Gemeentegrenzen

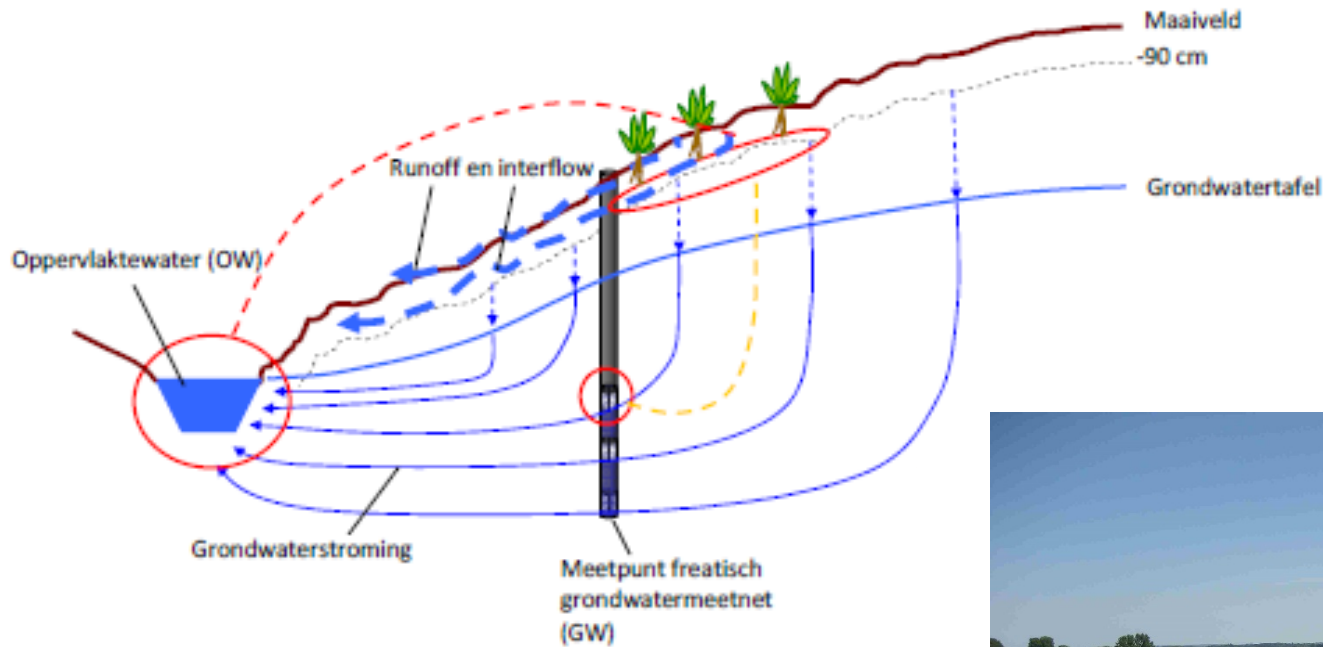
Hydrogeologisch homogene zones met oude nitraatgevoelige subzones

- 00: Polders (verzilt gebieden)
- 10: Duingebieden
- 21: Vlaamse Vallei (+ bijrivieren en kustvlaktes)
- 22: Maas-Rijn-afzettingen
- 22-nit

23: Hoogterras-afzettingen	23-nit	32: Dun quartair dek boven Ieperiaan klei	33: Dun quartair dek boven Paniselaan klei	34: Dun quartair dek boven de Bartoon klei	35: Dun quartair dek boven de Rupel klei	40: Complex van de Kempen	51: Formatie van Brasschaat (+ Merksplas)	52: Formatie van Mol	61: Formatie van Lillo en Poenderlee	62kas: Formatie van Kasterlee	62kat: Formatie van Kattendijk	63: Formatie van Diest	63h: Formatie van Diest in de heuvelstreken	64ber: Formatie van Berchem	64bol: Formatie van Bolderberg	71: Zanden van Brussel	71h: Zanden van Brussel in de heuvelstreken	71h-nit	72: Onder-Oligoceen (Tongeren + Bilzen)	72-nit	73: Ledo-Paniselaan	73h + 73h-nit: Ledo-Paniselaan in de heuvelstreken	74: Zanden van Egem	74h: Zanden van Egem in de heuvelstreken	75: Zanden van Mons-en-Pévèle	75h: Zanden van Mons-en-Pévèle in de heuvelstreken	76: Landenaan	76-nit	77: Heersiaan	78: Formatie van Elgenbilzen	82: Krijtafzettingen	82-nit

Toepassing freatisch grondwatermeetnet

- **Waar komt het nitraat vandaan? – interactie op korte afstand**

Uit studie 'Bepalen van procesfactoren voor oppervlaktewater en grondwater ter evaluatie van de nitraatstikstofresidu-norm – Van Overtveld et al. (2011)

Toepassing freatisch grondwatermeetnet

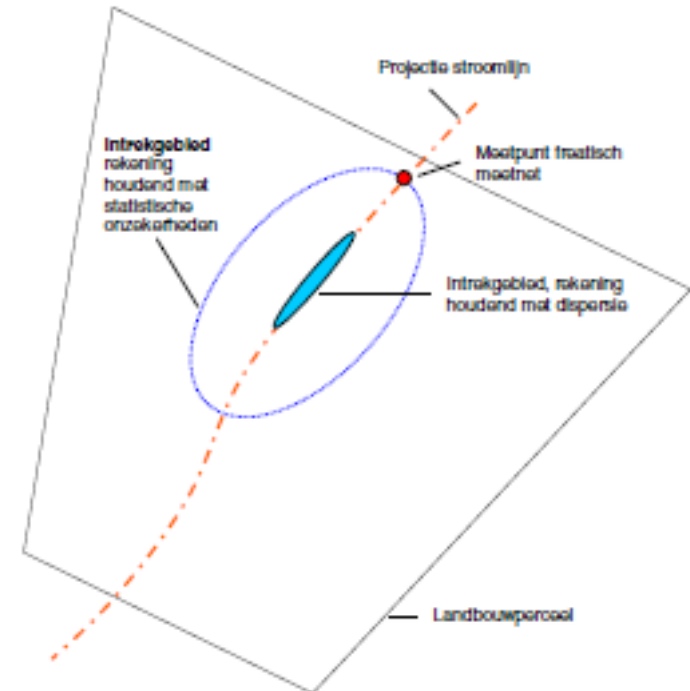
• Waar komt het nitraat vandaan? – interactie op korte afstand

➤ Filter 1:

- Gevoed van naburig(e) stroomopwaarts gelegen perce(e)l(en) – sigaarvormig intrekgebied
- Afstand beperkt tot 10-tallen meters tot hooguit 100 meter(s) – hangt o.a. van diepte grondwaterstand en stromingspatroon af
- Meest recente aanvulling/effecten van maatregelen hier zichtbaar

➤ Filter 2 + 3:

- Gevoed van percelen op iets grotere afstand, maar nog altijd in de nabije omgeving - geen kilometers

Uit studie 'Bepalen van procesfactoren voor oppervlaktewater en grondwater ter evaluatie van de nitraatstikstofresidu-norm – Van Overtveld et al. (2011)

Meetconcept

- Analysecampagnes sinds 2004 (volledige meetreeksen)
  - Halfjaarlijks op alle bemonsterbare putten en filters – voor seizoenale effecten
  - Naast nitraat alle relevante hoofdionen en risicoparameters – ionenbalansen voor kwaliteitscontrole
  - Metingen in functie van NRL maar ook van KRLW en andere
  - Metingen te consulteren op <https://www.dov.vlaanderen.be>

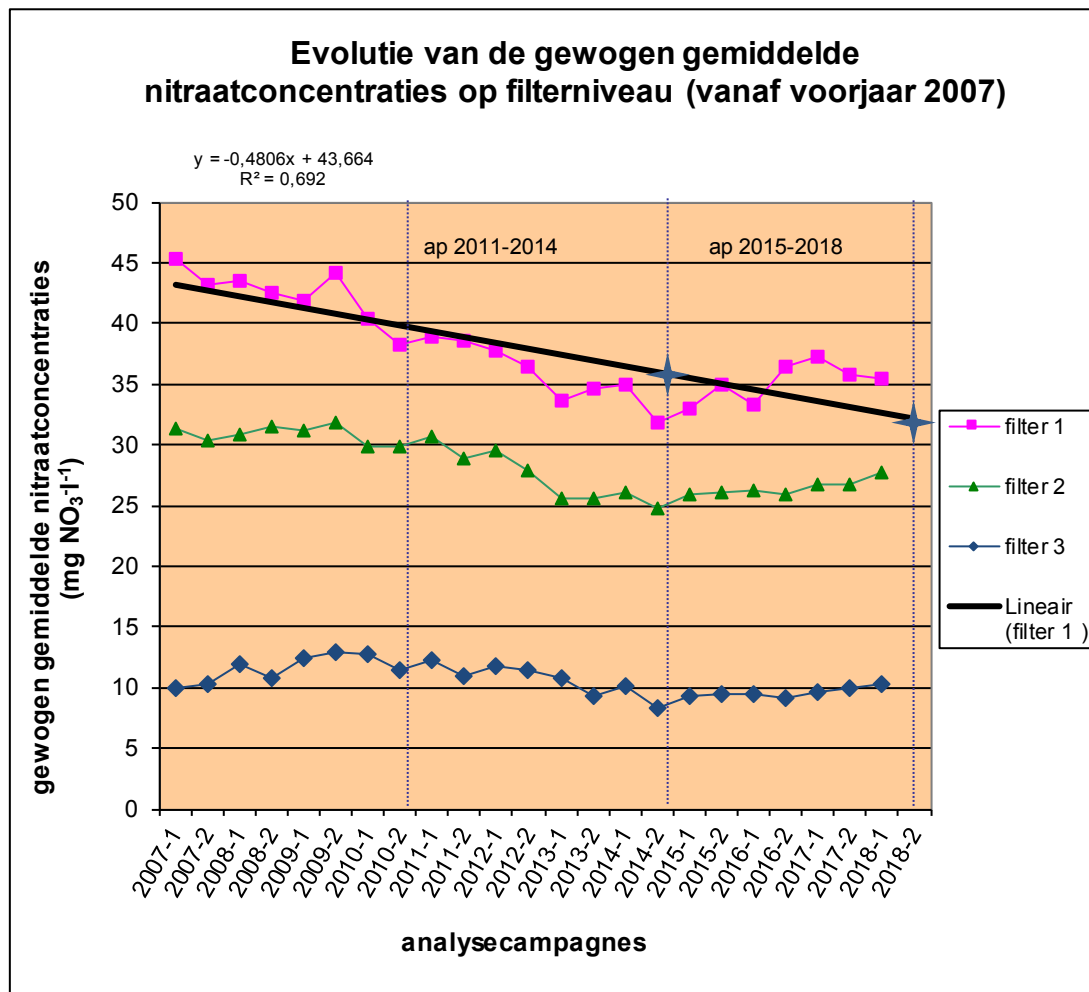

Resultaten - globale toestand nitraat

Campagnes	Putten bemonsterd	Overschrijdingen put $\geq 50\text{mg NO}_3^{-1}$	Overschrijdingen put $\geq 25\text{mg NO}_3^{-1}$	Percentage $\geq 50\text{mg NO}_3^{-1}$	Percentage $\geq 25\text{mg NO}_3^{-1}$
2004 – voorjaar	1925	688	915	35.74%	47.5%
2004 – najaar	1728	616	785	35.65%	45.4%
2005 – voorjaar	2026	801	1029	39.5%	51.0%
2005 – najaar	2004	756	961	37.7%	48.0%
2006- voorjaar	2045	775	998	37.9%	48.8%
2006-najaar	2035	762	972	37.4%	47.8%
2007-voorjaar	2047	790	1024	38.6%	50.0%
2007-najaar	2031	776	977	38.2%	48.1%
2008-voorjaar	2033	794	1005	39.1%	49.4%
2008-najaar	2031	762	985	37.5%	48.5%
2009-voorjaar	2041	769	1022	37.7%	50.1%
2009-najaar	1973	712	907	36.1%	46.0%
2010-voorjaar	2015	765	995	38.0%	49.4%
2010-najaar	1992	705	945	35.4%	47.4%
2011-voorjaar	1988	737	948	37.1%	47.7%
2011-najaar	1998	709	925	35.5%	46.3%
2012-voorjaar	1988	718	951	36.1%	47.8%
2012-najaar	1952	665	873	34.1%	44.7%
2013-voorjaar	2014	688	919	34.2%	45.6%
2013-najaar	1993	664	876	33.3%	44.0%
2014-voorjaar	2027	706	906	34.8%	44.7%
2014-najaar	1998	647	844	32.4%	42.2%
2015-voorjaar	2023	708	915	35.0%	45.2%
2015-najaar	1986	669	845	33.7%	42.5%
2016-voorjaar	2002	666	895	33.3%	44.7%
2016-najaar	1974	671	892	34.0%	45.2%
2017-voorjaar	1982	684	891	34.5%	45.0%
2017-najaar	1966	657	858	33.4%	43.6%
2018-voorjaar	2008	699	940	34.8%	46.8%

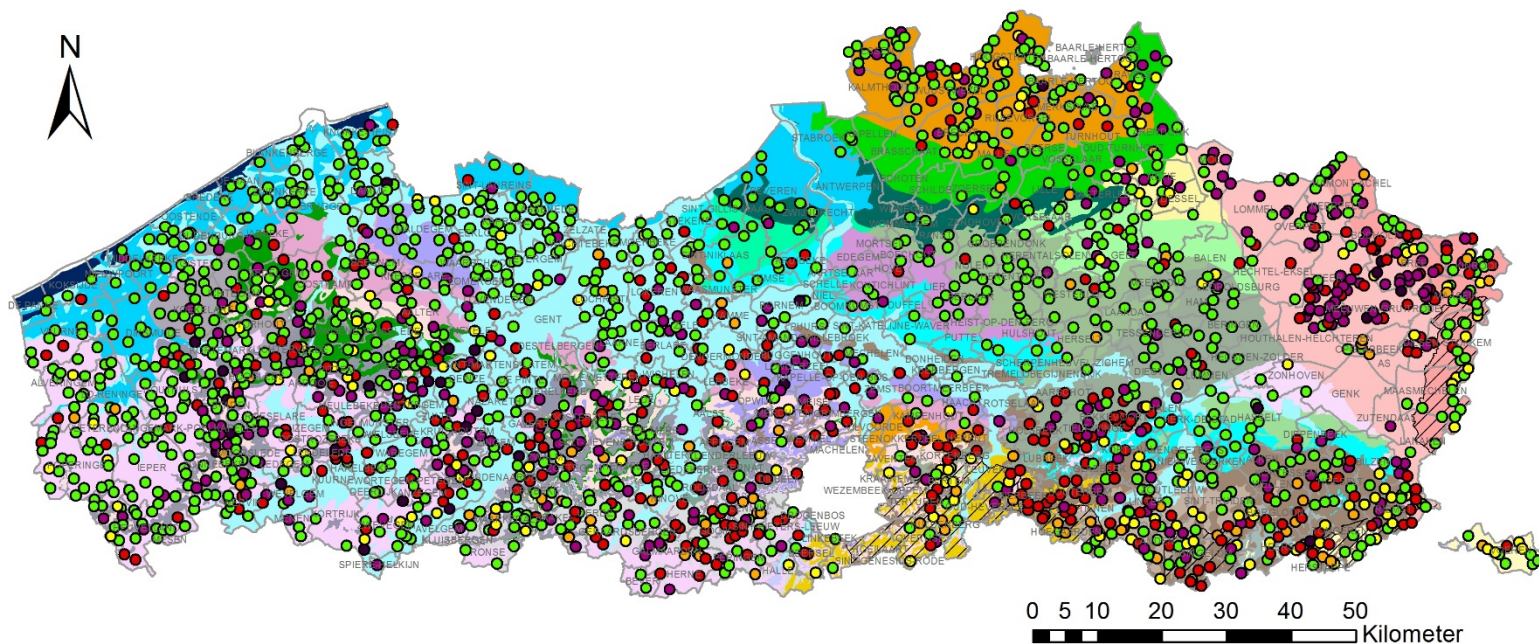
Resultaten - globale evolutie nitraat

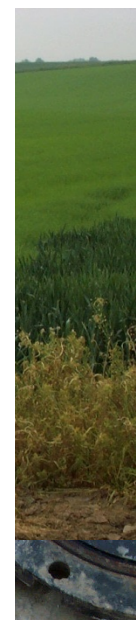

Resultaten – zonale verschillen mbt nitraat

Normoverschrijdingen voor nitraat op putniveau
- voorjaar 2018

Nitraat max gem 2018-1 (mg/l)	Hydrogeologisch homogene zones		
● <25	■ 00: Polders (verzilte gebieden)	■ 52: Formatie van Mol	■ 73: Ledo-Paniseliaan
● 25 - < 40	■ 10: Duingebieden	■ 61: Formatie van Lillo en Poederlee	■ 73h: Ledo-Paniseliaan in de heuvelstreken
● 40 - < 50	■ 21: Vlaamse Vallei (+ bijrivieren en kustvlakte)	■ 62kas: Formatie van Kasterlee	■ 74: Zanden van Egem
● 50 - < 100	■ 22: Maas-Rijn-afzettingen	■ 62kat: Formatie van Kattendijk	■ 74h: Zanden van Egem in de heuvelstreken
● 100 - < 250	■ 23: Hoogterras-afzettingen	■ 63: Formatie van Diest	■ 75: Zanden van Mons-en-Pévèle
● > 250	■ 32: Dun quartair dek boven Ieperiaan klei	■ 63h: Formatie van Diest in de heuvelstreken	■ 75h: Zanden van Mons-en-Pévèle in de heuvelstreken
Oude nitraatgevoelige gebieden	■ 33: Dun quartair dek boven Paniseliaan klei	■ 64ber: Formatie van Berchem	■ 76: Landeniaan
	■ 34: Dun quartair dek boven de Bartoon klei	■ 64bol: Formatie van Bolderberg	■ 77: Heersiaan
Gemeentegrenzen	■ 35: Dun quartair dek boven de Rupel klei	■ 71: Zanden van Brussel	■ 78: Formatie van Eigenbilzen
	■ 40: Complex van de Kempen	■ 71h: Zanden van Brussel in de heuvelstreken	■ 82: Krijtafzettingen
	■ 51: Formatie van Brasschaat (+ Merksplas)	■ 72: Onder-Oligoceen (Tongeren + Bilzen)	■ 90: Paleoceen

Conclusies

- Resultaten filter 1 belangrijke indicator voor effecten van (gewijzigd) mestbeleid op relatief korte termijn – komt van dichtbij
- Resultaten filter 2 belangrijke indicator voor grootteorde impact op ondiepe watervoerende laag – en effecten over iets langere termijn
- Resultaten filter 3 (4) belangrijke indicator voor (wijziging) achtergrondconcentraties en doorslag naar diepere niveaus
- Beperking uitspoeling noodzakelijk om aanvaardbare nitraatconcentraties in grondwater te verkrijgen o.a.
  - Vanggewassen
  - Bemestingsbeperking
- Rekening houden met draagkracht ondergrond (kwetsbaarheid)

Dank voor uw aandacht